DOSSIER

DE LESSEN VAN DE JAREN DERTIG

Inzakkende aandelenbeurzen, omvallende banken, een wereldwijde economische krimp en oplopende werkloosheid. De laatste keer dat de wereld een dergelijk scenario heeft moeten ondergaan, was in de jaren dertig van de vorige eeuw. Vandaar dat er nu vaak verwezen wordt naar die periode van gitzwarte economische rampspoed. De overeenkomsten zijn talrijk. Maar de verschillen ook. Economen discussiëren volop over de vraag of de lessen van de jaren dertig correct worden toegepast.

RUBEN MOOIJMAN

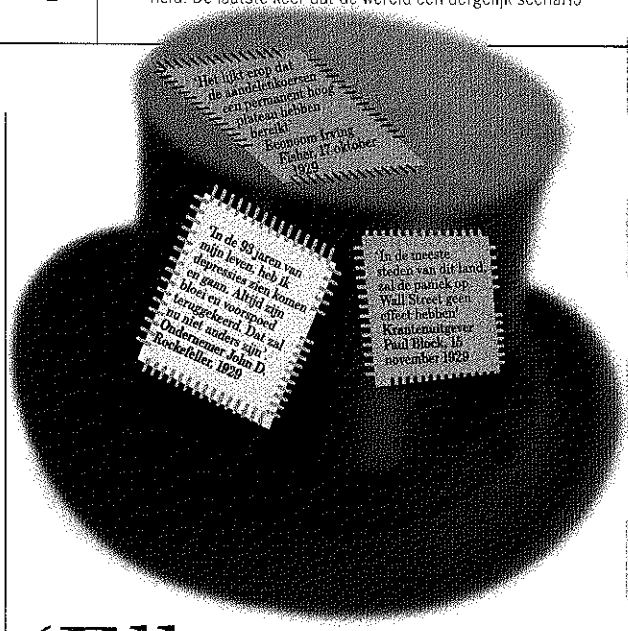

'Elk systeem is eindig'

'Een vergelijking tussen de toestand nu en de situatie in de jaren 30 is zeker zinvol', zegt professor Erik Buyst, hoogleraar economische geschiedenis aan de KU Leuven. 'Er zijn heel wat overeenkomsten. De crisis werd toen ook voorafgegaan door een beurs- en vastgoedhausse. In zeventig jaar is er niet zo heel veel veranderd. Maar er zijn natuurlijk ook verschillen. De belangrijkste is dat de overheden niet langer werkloos toekijken, zoals toen wel het geval was.'

De situatie is nu nog lang niet zo ernstig als toen het geval was. In de jaren 30 gingen alleen al in de Verenigde Staten meer dan negenduizend banken over de kop. De wereldhandel halveerde in omvang. De werkloosheid in de VS bereikte een niveau van 24,9 procent. De verpauperinq onder de Amerikaanse bevolking nam enorme vormen aan. Tienduizenden berooide arbeiders lieten have en goed achter en gingen elders in het land op zoek naar een betor bestaan. Een zoektocht die in verroweg de meeste gevallen nog meer ellende veroorzaakte.

Zover zijn we dus nog lang niet. Maar de grote vraag is of het, gezien de opmerkelijke parallellen, zover kan komen. Buyst is gematigd optimistisch. 'De centrale banken hebben snel ingegrepen. Grootschalige faillissementen onder de banken zijn op die manier voorkomen. Er zijn duidelijke lessen getrokken uit wat er toen fout ging.' Belangrijk is ook dat de sociale zekerheid nu veel beter ontwikkeld is. In de jaren 30 betekende het verlies van werk meteen ook het verlies van inkomen. Uitkeringen bestonden niet. Nu is er weliswaar sprake van enig koopkrachtverlies bij werkloosheid, maar dankzij de sociale zekerheid treedt er geen grootschalige verarming op.

'Wat dat betreft waren de jaren 30 een enorm keerpunt in de geschiedenis', zegt Eric Vanhaute, hoogleraar economische geschiedenis aan de Universiteit Gent. 'Er zijn toen opties genomen die de richting van de wereldgeschiedenis bepaald hebben. Vóór de crisis had de staat maar 10 procent van de economie onder zijn hoede, nu 50 procent. Ook de verhouding tussen productie en consumptie is toen fundamenteel veranderd. Door de opkomst van het Fordisme is men gaan inzien dat arbeiders tegelijk ook consumenten kunnen zijn.' Henry Ford was de eerste die inzag dat het betalen van hogere lonen leidde tot meer koopkracht en zo een positieve cyclus op gang kon brengen.

Door alles wat economen na de jaren 30 hebben geleerd, ziet het ernaar uit dat de gevolgen van de crisis nu minder ernstig zijn dan toen. Een stelling die onderstreund lijkt te worden door wat er in de jaren 90 in Japan is gebeurd. De zware en langdurige recessie die bekend is komen te staan als de *lost decade*, komt in de naoorlogse geschiedenis het dichtst bij wat er in de jaren 30 in de VS gebeurde. 'Maar in Japan was de recessie veel minder diep', zegt Buyst. 'In de jaren 30 zakte de productie in de VS met 25 procent, in Japan was dat maximaal 5 procent.' Ondanks de jarenlange stagnatie is de bevolking niet verarmd. Japan bleef een rijk land. 'Men was er toen dus al in geslaagd de impact van de crisis te beperken. Wat niet lukte, was de lengte van de crisis beperken. Dat de problemen maar bleven voortduren, kwam doordat de banken met de slechte kredieten bleven zitten. Ze worden maar stapsgewijs afgeschreven. Van de Japanse crisis heeft men geleerd om sneller in te grijpen. Vandaar dat de slechte kredieten nu worden gesaneerd in zogenaamde *bad banks*, zoals bij Fortis, of in één keer volledig worden afgeschreven, zoals bij KBC. Op die manier geef je de banken weer zuurstof om de kredietverlening weer op gang te krijgen.'

Toch is het frappant dat sommige fenomenen zich na de Grote Depressie en de *lost decade* opnieuw hebben kunnen voordoen. Sterker nog, een aantal verworvenheden die nog dateerden uit de jaren 30 werden gewoon overboord gegooid. Bekend is het voorbeeld van de Glass-Steagall-wet uit 1933. Die wet had de scheiding tussen deposito- en investeringsbanken ingevoerd. 'De argumenten voor die scheiding waren nochtans zeer duidelijk', zegt Buyst. 'Deposito's van spaarders mocten veilig zijn. Dat betekent dat je er geen grote risico's mee mag nemen. Dat principe staat nog altijd overeind.'

Hij acht de kans klein dat de huidige crisis uitdlept tot de omvang van de Grote Depressie. Het snelle ingrijpen van de centrale banken en de overheden zou zo'n scenario moeten voorkomen. Toch is de kans niet onbestaande dat het alsnog volledig fout gaat. Vooral de enorme begrotingstekorten baren Buyst zorgen, en het tekort op de Amerikaanse lopende rekening. 'Dat fundamentele onevenwicht mogen we zeker niet uit het oog verliezen.'

Vanhaute ziet het anders. Het fundamentele kenmerk van een crisis als die in de jaren 30, zegt hij, is dat in die periode het lot bezegeld werd van het systeem zoals dat tot dan toe bestond. In dat geval: het ongebreideld industriële kapitalisme met een minimale staat. Vanhaute sluit niet uit dat dat ook nu het geval zal zijn. 'Misschien wordt dit de crisis van het productiemodel dat gegroeid is uit het neoliberale systeem van ongebreidelde groei. Dat model heeft een aantal decennia goed gewerkt. Maar elk systeem is eindig. Ik wil geen onheilsprofeet zijn, maar wat is de plausibiliteit van groei na deze crisis? Ik heb daarop geen definitief antwoord. Elk systeem is eindig.'

Mei 1938: voedselbedeling in Cleveland, Ohio. AP

'Heren, u komt zestig dagen te laat. De depressie is voorbij' President Herbert Hoover tegen een delegatie die meer overheidsuitgaven vroeg, juni 1930

'De hysterie op Wall Street is voorbij' The Times of London, 2 november 1929

Verschillen (1930-2009)

• De overheden hebben nu veel **sneller en doeltreffender ingegrepen** dan toen. In de jaren dertig deden de overheden aanvankelijk niets om de crisis te bestrijden. De Federal Reserve liet de rente ongemoeid. Evenmin werd er, zoals dat heet, geld in het systeem gepompt. Zelfs toen na de krach van 29 oktober 1929 op grote schaal banken failliet gingen, deed de centrale bank noch de overheid iets om de banksector te steunen. Dat is een hemelsbreed verschil met de toestand nu. Het laten failliet gaan van Lehman Brothers wordt als een grote vergissing gezien; overal ter wereld spannen overheden zich sindsdien in om het bancaire systeem op de been te houden. De centrale banken hebben bovendien de rente onmiddellijk fors laten zakken en stellen enorme bedragen ter beschikking om het economisch systeem draaiende te houden. Ook is er op het niveau van de centrale banken veel meer internationale coördinatie dan in de jaren dertig.

• De **snelheid** waarmee de crisis toeslaat, is nu veel groter dan toen. In een paar maanden zijn alle sectoren en alle werelddelen besmet geraakt. Dat was in de jaren dertig wel anders. De Belgische economie begon pas in de loop van 1930 onder de crisis te lijden. Door de problemen in de Verenigde Staten ging de export onderuit, wat het ondernemersvertrouwen aantastte. Pas in de loop van 1931 liepen ook de investeringen terug, en het duurde tot eind 1931 voordat de particuliere consumptie onder de crisis ging lijden. Nu zijn in een paar maanden alle belangrijke indicatoren stevig achteruitgegaan. Alleen de particuliere consumptie blijft nog enigszins overeind, dankzij de intact gebleven koopkracht.

• In de jaren dertig was de wereld in de greep van het **protectionisme.** Daarvan is nu veel minder sprake. Een cruciale factor in de crisis van de jaren dertig was de Smoot-Hawley Tariff Act uit 1930. Die maakte het mogelijk om de invoerrechten voor geïmporteerde producten sterk te verhogen. Handelspartners van de Verenigde Staten reageerden door op hun beurt ook hun tarieven te verhogen. Die vicieuze cirkel halveerde in enkele jaren de wereldhandel.
Ook destijds waren economen er overigens al van overtuigd dat protectionisme een contraproductief effect zou hebben. Tegen de Smoot-Hawley-wet werd luidkeels geprotesteerd door bedrijfsleiders en economen, maar de wet werd erdoor gedrukt om politiek-electorale redenen. Nu zijn vrijwel alle beleidsmakers ervan overtuigd dat handelsbeperkingen een heilloze weg vormen, maar dat neemt niet weg dat hier en daar protectionistische neigingen niet onderdrukt kunnen worden. Frankrijk wou bijvoorbeeld zijn auto-industrie alleen ondersteunen als er geen Franse banen zouden sneuvelen.

Overeenkomsten (1930-2009)

• Beide crisissen verschilden van andere periodes van laagconjunctuur door hun **veelomvattendheid en omvang.** Zowel toen als nu beleefde de hele wereld een periode van economische achteruitgang. Alle economische parameters sloegen in beide periodes ver in het rood: het vertrouwen van ondernemers en consumenten daalde, de werkloosheid liep op, de export zakte ineen, bedrijfswinsten vielen terug of veranderden in verliezen, en het aantal faillissementen steeg spectaculair. De impact op de economie is nu evenwel (nog) minder groot dan toen.

• Zowel toen als nu was de crisis het gevolg van het **uiteenspatten van een zeepbel.** In de jaren 1928 en 1929 gingen zowel de beurs als de vastgoedprijzen steil omhoog, net zoals dat in 2005 en 2006 het geval was. De zeepbel werd opgeblazen door speculanten die ervan overtuigd waren dat de hoogconjunctuur van lange duur zou zijn. De crisis werd zowel toen als nu indirect veroorzaakt door de lage rente. In de jaren 30 leidde goedkoop geld tot grootschalige kredietverstrekking, onder meer in de vorm van hypotheken. Dat was ook nu in de VS het geval. De grootschalige kredietverstrekking leidde zowel toen als nu tot opgeblazen prijzen voor vastgoed en aandelen.

• De crisis van de jaren 30 was een **historische breuk** met het verleden. De wereld zag er na de crisis totaal anders uit dan voor de crisis. De Grote Depressie had tot gevolg dat de staat een doorslaggevende rol ging spelen in de economische wereld. Het toezicht werd strenger en er werden maatregelen genomen die excessen moesten voorkomen. De maatregelen tegen de grootschalige verarming vormden de kiemen voor wat later zou uitgroeien tot de welvaartsstaat. Of de crisis van nu een even belangrijk scharniermoment zal worden, moet nog blijken. Maar er zijn opmerkelijke parallellen. De rol van de staat is opnieuw cruciaal geworden. Nationaliseringen van banken, tot twee jaar geleden alleen door marxistische *hardliners* gepropageerd, zijn gemeengoed geworden. De roep om de regulering strenger te maken klinkt luid. En opnieuw neemt de staat een vangnetrol op zich voor gedupeerde particulieren; ditmaal door de garantie op spaargelden drastisch te verhogen.

All rights reserved. Gebruik en reproductie enkel mits toelating van de uitgever via Mediargus NV, F. Pelletierstraat 8A 1030 Brussels, TEL: (+32)2 7400970 FAX: (+32)2 7400971